

MATEUSZ PAKUŁA

Szczecin

ORCID 0009-0000-0705-7227

Triduum eklezjalne

The Ecclesial Triduum

Abstrakt

Kościół to rzeczywistość złożona. Po pierwsze przywołuje na myśl wszystkich ochrzczonych, którzy są pielgrzymami na drodze wiary. Dalej stanowi także wspólnotę tych, którzy umarli, ale nie okazali się w momencie śmierci dostatecznie godni, by oglądać Boga i zostają poddani oczyszczeniu. Wreszcie tę szeroką komunię tworzą ci wszyscy, którzy na ziemi dali świadectwo wiary, starając się upodobnić do Chrystusa, a więc osiągnęli chwałę nieba. Wszystkie te trzy „stany” Kościoła łączy to samo dążenie, aby zasłużyć na życie wieczne. Przedmiotem artykułu jest wykazanie na podstawie tekstów eucharystycznych trzech celebracji roku liturgicznego kompleksowego obrazu rzeczywistości Kościoła – Ludu Bożego. Są to: Uroczystość Wszystkich Świętych (1 listopada), Wspomnienie Wszystkich Wiernych Zmarłych (2 listopada) oraz Rocznica poświęcenia własnego kościoła (data konsekracji lub jeśli data nie jest znana ostatnia niedziela października). Biorąc pod uwagę fakt, że niniejszy temat podejmują trzy celebracje wydaje się zasadnym, by użyć wobec tego faktu terminu: „triduum eklezjalne”. Nie należy rozumieć terminu *triduum* jako tożsamy ze Świętym Triduum Paschalnym. Owo *triduum* rozumie się jako potrójną rzeczywistość wspólnoty wierzących, a nie jako trój etapową celebrację Misterium Paschalnego Chrystusa, która wieńczy okres Wielkiego Postu.

Słowa kluczowe: kościół, triduum eklezjalne, Kościół oczyszczający się, Kościół pielgrzymujący, Kościół triumfujący, wspólnota wierzących, eucharystia.

Abstract

The Church is a complex reality. First and foremost, it brings to mind all the baptized who are pilgrims on the journey of faith. It also constitutes a community of those who have died but were not deemed sufficiently worthy at the moment of death to behold God and are undergoing purification. Finally, this broad communion includes all those who bore witness to the faith on earth, striving to become like Christ, and thus have attained the glory of heaven. All these three “states” of the Church share the same aspiration: to merit eternal life. The aim of this article is to demonstrate; on the basis of the euchological texts of three celebrations in the liturgical year a comprehensive image of the reality of the Church – the People of God. These celebrations are: the Solemnity of All Saints (November 1st), the Commemoration of All the Faithful Departed (November 2nd), and the Anniversary of the Dedication of one’s own church (the date of consecration or, if the date is unknown, the last Sunday of October). Considering that this topic involves three celebrations, it seems appropriate to use the term “ecclesial triduum” in this context. The term triduum should not be understood as synonymous with the Sacred Paschal Triduum. This triduum is understood as the three fold reality of the community of believers and not as a three-stage celebration of the Paschal Mystery of Christ, which culminates the Lenten season.

Keywords: church, ecclesial triduum, purifying Church, pilgrim Church, triumphant Church, community of believers, euchology.

Wstęp

Kościół to rzeczywistość złożona. W pierwszej kolejności przywołuje na myśl wszystkich ochrzczonych, którzy są pielgrzymami na drodze wiary. Stanowi także wspólnotę tych, którzy umarli, ale nie okazali się w momencie śmierci dostatecznie godni, by oglądać Boga i zostają poddani oczyszczeniu. Wreszcie tę szeroką komunię tworzą ci wszyscy, którzy na ziemi dali świadectwo wiary, starając się upodobnić do Chrystusa, a więc osiągnęli chwałę nieba. Wszystkie te trzy „stany” Kościoła łączy to samo dążenie, aby zasłużyć na życie wieczne. Kościół jest zjawiskiem złożonym nie tylko dlatego, że występuje we wspomnianych trzech „stanach”, ale również dlatego, że utkany jest z wielości Jego członków na całym świecie. Obejmuje wszystkie narody ich kulturę, zwyczaje i tradycje. Przypominając sobie tę prawdę, znacznie poszerza się pojęcie i świadomość o wspólnocie wierzących. Wszakże nie ogranicza się ona tylko do tego, co widzialne, ale wybiega także w przestrzeń wieczną, dotyka tego, co niedostępne dla oczu, a pojmowane jest wiarą.

Przedmiotem artykułu jest wykazanie na podstawie tekstów eucharystycznych trzech celebracji roku liturgicznego kompleksowego obrazu rzeczywistości Kościoła – Ludu Bożego. Są to: uroczystość Wszystkich Świętych (1 listopada)¹, wspomnienie Wszystkich Wiernych Zmarłych (2 listopada)² oraz rocznica poświęcenia własnego kościoła (data konsekracji lub, jeśli data nie jest znana, ostatnia niedziela października)³. Biorąc pod uwagę fakt, że niniejszy temat podejmują trzy celebracje, wydaje się zasadnym, by użyć wobec tego faktu terminu: „triduum eklezjalne”. Nie należy rozumieć terminu „Triduum” jako tożsamego ze Świętym Triduum Paschalnym. Owo triduum rozumie się jako potrójną rzeczywistość wspólnoty wierzących, a nie jako trój etapową celebrację Misterium Paschalnego Chrystusa, która wieńczy okres Wielkiego Postu.

1. Wspólnota wierzących (Kościół pielgrzymujący)

Misterium Kościoła pielgrzymującego uwidacznia się przede wszystkim w celebracji rocznicy poświęcenia kościoła. Można powiedzieć, że wówczas obchodzi się święto całej wspólnoty wierzących, którzy niby żywe kamienie tworzą Lud Boży, stając się duchową świątynią Boga (por. 1 P 2,5). Budynek kościelny jest bowiem „szczególnym znakiem Kościoła pielgrzymującego na ziemi (...)”⁴. Architektura obiektów sakralnych miała oddziaływać na wiernych, przypominając chociażby gotycką strzelistością wież o ludzkim dążeniu do świętości ku chwale nieba. *Lex orandi* zawarte w tekstach liturgicznych jasno wskazują na fakt dążenia do chwały nieba ludu wiernego. Teksty liturgiczne używane w czasie rocznicy poświęcenia kościoła jasno wskazują na ten główny cel chrześcijańskiego życia.

Obchód rocznicy poświęcenia przypada na ostatnią niedzielę października, jeśli dokładna data poświęcenia jest nieznana. Wówczas należy użyć formularza z tekstów wspólnych w rocznicę poświęcenia własnego kościoła.

„(...) Chrystus jest obecny zawsze w swoim Kościele, zwłaszcza w czynnościach liturgicznych” (KL 7). Formularze rocznicy poświęcenia kościoła przywołują prawdę o Bożej obecności, która w momencie dedykacji budynku na użytek

¹ *Mszal rzymski dla diecezji polskich*. 2012. Poznań: Pallottinum, 250’–251’ (dalej: MR).

² MR 251’–254’.

³ MR 2’’–3’’.

⁴ *Obrzędy poświęcenia kościoła*. Wprowadzenie. 2001. W *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*. Katowice: Księgarnia św. Jacka, nr 2.

sakralny urzeczywistnia się przez uroczysty akt uświęcenia miejsca: „Pełen majestatu jest Bóg w swojej świątyni” (ant. na wejście) oraz „Wszchemogący Boże, wspominając dzień, w którym napełniłeś ten dom swoją świętą obecnością” (modlitwa nad darami).

Kościół staje się świętą przestrzenią spotkania z Najświętszym. W tym miejscu wiernym udzielane są duchowe dary: „(...) Ty pozwoliłeś zbudować ten gmach widzialny, w którym otaczasz opieką lud swój pielgrzymujący do Ciebie” (prefacja). Fakt namaszczenia i konsekracji ołtarza, a także umieszczenia w tabernakulum Najświętszego Sakramentu, daje realną gwarancję obecności samego Chrystusa pośród Kościoła (jako wspólnoty) i w kościele (jako budynku). Przez wzniesienie widzialnego budynku objawia się znak jedności i łączności z Panem: „(...) i dajesz mu znak i łaskę jedności z Tobą” (prefacja). Miejsce to staje się prawdziwym centrum wspólnoty, która gromadzi się, aby oddawać Bogu cześć w Duchu i prawdzie, o której mówił Jezus w ewangelii Janowej (por. J 4,23). Chrystus jest Osobą, która jednoczy przy sobie cały Lud Boży. Poucza o tym św. Paweł: „A więc nie jesteście już obcymi i przychodniami, ale jesteście współobywatelami świętych i domownikami Boga – zbudowani na fundamencie apostołów i proroków, gdzie kamieniem węgielnym jest sam Chrystus Jezus. W Nim zespalana cała budowla rośnie na świętą w Panu świątynię, w Nim i wy także wznosicie się we wspólnym budowaniu, by stanowić mieszkanie Boga przez Ducha” (Ef 2,19-22). Świątynia staje się więc znakiem dla wierzących, a ci, wznosząc to miejsce modlitwy z martwych kamieni, sami jawią się niby żywymi kamieniami, duchową świątynią, kapłańską wspólnotą Mistycznego Ciała Chrystusa, na którą wskazywał także św. Piotr (por. 1 P 2,5). Myśl ta została ujęta w prefacji danej celebracji: „W tym świętym miejscu sam wznosisz dla siebie świątynię z żywych kamieni, którymi my jesteśmy, i sprawiasz, że Kościół rozszerzony po całym świecie rozwija się jako Mistyczne Ciało Chrystusa”.

Nie należy jednak ograniczać tej wspólnoty tylko do wymiaru ziemskiego. Wydaje się, że św. Paweł, wzmiankując „o apostołach, będących fundamentem Kościoła, nie odnosi się tylko do historycznego dzieła, ale trwa, tak jak oni trwają w Chrystusie. Stąd można też dopatrywać się wyraźnej aluzji o Kościele niebiańskim”⁵.

⁵ Jacek Nowak. 2008. *Rok liturgiczny ikoną ontyczności Kościoła. W Introibo ad altare Dei: księdzu profesorowi Stefanowi Koperkowi CR z okazji 70-lecia urodzin i 45-lecia kapłaństwa*. Red. Stanisław Szczepaniec, Jarosław Superson, Janusz Mieczkowski, 377. Kraków: Papięska Akademia Teologiczna.

Pierwsza antyfona mszalna tej celebracji zaczerpnięta została z Ps 68⁶, który przywołuje w swojej treści triumfalny pochód dziękczynienia wraz z arką przymierza. Lektura pełnego tekstu psalmu prowadzi do wniosku, że Bóg jest wodzem, który prowadzi swój lud do zwycięskiej walki⁷. Odnosząc ten fakt do niniejszego tematu, można stwierdzić, że wierni gromadzą się na modlitwie w kościele, aby doświadczając duchowej mocy, mogli zwyciężać szatana. Tam uświęcają się przez liturgię i sakramenty, gdyż Bóg „sam daje swojemu ludowi potęgę i siłę” (ant. na wejście).

Św. Cezary z Arles w kazaniu wygłoszonym z okazji rocznicy poświęcenia kościoła nawoływał do tego, aby strzec w sobie darów duchowych, których doświadczają wierzący w relacji z Najwyższym. Nawoływał, aby nie rujnować świątyni własnego ducha: „Najmilsi, jeśli chcemy obchodzić w radości rocznicę poświęcenia świątyni, nie wolno nam złymi czynami rujnować w sobie żywych świątyni Bożych. Powiem tak, aby wszyscy mogli zrozumieć: Jakim chcemy oglądać kościół, ilekroć doń przychodzimy, tak też powinniśmy przygotować nasze dusze. Chcesz, aby bazylika była piękna? Nie zaśmiecaj swej duszy brudem grzechów. Jeśli chcesz, aby bazylika lśniła blaskiem, pamiętaj, że i Bóg pragnie, aby twa dusza nie była mroczna. Niechaj – jak mówi Pan – tak świeci w was światło dobrych czynów, aby uwielbiony był Ten, który jest w niebie. Podobnie jak ty wchodzisz do tego kościoła, tak Bóg pragnie wejść do świątyni twej duszy, zgodnie ze słowami obietnicy: «Zamieszkać i będę chodził pośród nich»⁸.

Przez chrzest każdy człowiek staje się świątynią Boga i mieszkaniem Bożego Ducha. O tym poucza św. Paweł: „Czyż nie wiecie, żeście świątynią Boga i że Duch Boży mieszka w was? (...) Świątynia Boga jest święta, a wy nią jesteście” (1 Kor 3,16.17b; ant. na komunię). Apostoł Narodów pisał te słowa wobec pojawiających się wówczas rozłamów w korynckiej wspólnoty. Przeszkodą na drodze do jedności staje się grzech, który stanowi mur wrogości pomiędzy braćmi (por. Ef 2,14). W embolizmie mszalnym za każdym razem w liturgii eucharystycznej wyprasza się dar pokoju i jedności dla wspólnoty wierzących. Kościół jest miejscem, gdzie ta wspólnota gromadzi się w imię Pana, aby pojednana z sobą w komunii eklezjalnej, głosić śmierć Pańską, aż przyjdzie (por. 1 Kor 11,26b).

Na komunię ochrzczonych, nazywanych w formularzach Ludem Bożym, wskazuje przede wszystkim kolekta mszalna w syntagmie: „Boże (...) wysłuchaj prośby

⁶ MR 2”.

⁷ Władysław Borowski. 1983. *Psalmy. Komentarz biblijno-ascetyczny*. Kraków: Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych, 235.

⁸ Cezary z Arles. 1736. *De antiquis ecclesiae ritibus. Tomus secundus. Sermo in dedicatione templi*. Antuerpiae: Novelli, Giovanni Battista, kol. 786.

swojego ludu i spraw, aby zawsze tutaj zawsze Tobie służył”. Także inne eucharystie podkreślają wspólnotę modlących się: „Wszchemogący Boże (...) prosimy, abyś nas samych uczynił darem (...)” (modlitwa nad darami), „Panie (...) lud Tobie oddany złożył eucharystyczną Ofiarę” (modlitwa po komunii). Wskazuje się w tych oracjach na wspólnotę ochrzczonych, która gromadząc się w kościele i doświadczać Kościoła, uświęca się przez przyjmowanie sakramentów. Tworząc zaś wspólnotę, pielgrzymuje do ostatecznego celu chrześcijańskiego życia, jakim jest niebo, spodziewa się pełnego zjednoczenia, wespół z *communio sanctorum*, z miłosiernym Bogiem. Tę myśl wyraża się także w prefacji: „(...) aż osiągnie swoją pełnię w błogosławionym pokoju w niebieskim Jeruzalem”.

Taką też konkluzję mają teksty powyżej omawianego formularza. Najwyższym dobrem i szczytem komunii z Bogiem dla wierzącego jest dostąpienie łaski odkupienia (kolekta), przez co staje się darem Jemu miłym (modlitwa nad darami). Źródłem owego niebiańskiego i nieskończonego daru jest eucharystyczna Ofiara (modlitwa po komunii).

2. Wspólnota oczyszczających się (Kościół cierpiący)

Kościół nieustannie pamięta o tych, którzy oczyszczając się w czyśccu, chcąc uzyskać konieczną świętość, aby móc wejść do radości nieba (por. KKK 1030). W każdej modlitwie eucharystycznej wspomina się w modlitwie wstawienniczej tych, „którzy odeszli ze znakiem wiary i śpią w pokoju”⁹. Eucharystia jest ofiarą, którą traktuje się jako wynagrodzenie zarówno za grzechy żyjących, jak i zmarłych, aby ta owocowała na ich szczęśliwą wieczność (por. KKK 1414).

Stałe *commemoratio* za zmarłych weszło do kanonu eucharystycznego na początku VIII w.¹⁰ Nie tylko każdorazowe wspomnienie w *praex eucharistica* podkreśla komunię oczyszczających się, ale przede wszystkim konkretyzuje modlitwa we wspomnienie Wszystkich Wiernych Zmarłych, przypadające na dzień 2 listopada¹¹. W tym liturgicznym obchodzie Kościół wspomina wciąż jeszcze oczeku-

⁹ Pierwsza Modlitwa eucharystyczna, czyli Kanon rzymski. MR 311*.

¹⁰ Por. Joseph A. Jungmann. 1963. *Missarum Sollemnia*. T. 2. Torino: Marietti, 184. Wart uwagi jest artykuł J. Szczycha, który podejmuje temat modlitwy za zmarłych w modlitwie eucharystycznej: J. Szczych. 2015. „O nich zawsze święta Matka Kościół pamięta: liturgiczna klasyfikacja zmarłych w intercessions modlitw eucharystycznych Mszału rzymskiego dla diecezji polskich”. *Liturgia Sacra* 21 (1): 89–106.

¹¹ Wspomnienie to wiąże się z postacią św. Odilona, opata z Cluny, który w 998 r. wydał zarządzenie, aby wszystkie podległe mu klasztory 2 listopada obchodziły wspomnienie wszystkich zmarłych. W Rzymie było znane dopiero w XIII w. i stopniowo rozpowszechniało się w całym

jących na pełne wypełnienie obietnic wiary. Przychodzi więc z pomocą pokutującym w czyśccu za swoje grzechy. Oprócz Eucharystii ofiarowanej w ich intencji nie zapomina także o odpustach i innych modlitwach, mogących skrócić czas oczekiwania na pełne zjednoczenie z Bogiem.

Tego dnia liturgia przewiduje trzy formularze mszalne, według kolejności celebracji przez przewodniczącego. Euchologie niniejszych celebracji prowadzą do następujących tematów:

2.1. Wiara w Zmartwychwstałego i w zmartwychwstanie

Chrześcijanie, wierząc w Chrystusa, który umarł i zmartwychwstał, zakładają również swoje własne zmartwychwstanie w Nim do życia wiecznego. Wskazuje na to antyfona I formularza wspomnienia, oparta o teksty biblijne – 1 Tes 4,14 oraz 1 Kor 15,22: „Jezus umarł i zmartwychwstał, a Bóg przez Niego przywróci do życia tych, którzy umarli w Jezusie. Jak w Adamie wszyscy umierają, tak w Chrystusie wszyscy będą ożywieni”. Obietnica ta dała niezachwianą nadzieję w zmartwychwstanie wierzących: „W Nim zabłyśła dla nas nadzieja chwalebego zmartwychwstania i choć zasmuca nas nieunikniona konieczność śmierci, znajdujemy pociechę w obietnicy przyszłej nieśmiertelności” (1. prefacja o zmarłych).

Jezus jest źródłem, podstawą i przyczyną tego wielkiego misterium, które Kościół wyznaje już od początku swojego istnienia (por. 1 Kor 11,26), a także w obecnej liturgii Mszy św. powtarza niezmiennie tę samą prawdę przez pokonsekuracyjne aklamacje anamnetyczne, np.: „Ile razy ten chleb spożywamy i pijemy z tego kielicha, głosimy śmierć Twoją, Panie, oczekując Twego przyjścia w chwale”¹². Ta Jezusowa śmierć, paradoksalnie do praw natury, powołuje do życia, lecz życia wiecznego: „(...) Chrystus nas odkupił, odnosząc zwycięstwo nad śmiercią, i powołuje nas do życia” (5. prefacja o zmarłych).

Krótko mówiąc, ochrzczeni wierzą w Zmartwychwstałego i w samo zmartwychwstanie. Wyrazem tego są treści omawianych formularzy: „Boże, wysłuchaj nasze modlitwy, które zanosimy z wiarą w Twojego Syna zmartwychwstałego, i umocnij naszą nadzieję, że razem z Twoimi wiernymi zmarłymi wszyscy zmartwychwstaniemy” (kolekta, I formularz); „Boże, chwało wiernych i życie sprawiedliwych, Twój Syn nas odkupił przez swoją śmierć i zmartwychwstanie,

Kościół; por. Michael Kunzler. 1999. *Liturgia Kościoła*. Tłum. Lucjan Balter. Poznań: Pallottinum, 714–715.

¹² MR 309*.

zmiłuj się nad wszystkimi wiernymi zmarłymi, którzy wyznawali wiarę w nasze zmartwychwstanie, i daj im udział w radości życia wiecznego” (kolekta, II formularz).

Słowa Chrystusa z J 11,25-26, będące tekstem antyfony na komunię I formularza, stały się podstawą dla wierzących, aby uwierzyć w Tego, który sam jest zmartwychwstaniem i życiem. Tym, który ożywa tę nadzieję, jest Duch Święty, którego otrzymali w tym sakramencie. Ten sam Duch ma także moc przywrócić do życia śmiertelne ludzkie ciała.

2.2. Chrzest sakramentem oczyszczenia i zbawienia

Według nauki Pawłowej każdy ochrzczony ma udział w śmierci Chrystusa, a przez pogrzebanie razem z Nim powstaje z martwych (por. Rz 6,3-4). Chrztu udziela się przede wszystkim dla odpuszczenia grzechów. W sakramencie tym spełnia się zapowiedź Chrystusa i uobecnia zbawcza moc Jego Ofiary. Tym, co oczyszcza sumienie i dotyka ludzkiego wnętrza, jest Jego Krew¹³. Jednak słabość ludzkiej natury i konsekwencje grzechu pierwotnego pozostawiają w człowieku pewne doczesne konsekwencje, jak wskazywał Sobór Trydencki¹⁴. Podkreślił również trzy duchowe skutki tego sakramentu: odpuszczenie grzechów, udzielenie łaski nadprzyrodzonej oraz otwarcie królestwa niebieskiego¹⁵.

Autor Listu do Hebrajczyków jasno wskazuje, że każdorazowa ofiara, sprawowana jako liturgia chrześcijańska, przynosi takie same duchowe owoce, jak ta, która odbyła się na Kalwarii. Eucharystia to moment, w którym wierzący mają „możliwość wejść do Świątyni Boga – dzięki Krwi Chrystusa i dzięki Jego Ciału”¹⁶.

Teksty liturgii wspomnienia wiernych zmarłych opierają się o wspomnianą nadzieję oczyszczenia dzięki łasce chrztu świętego: „Wszechmogący i miłosierny Boże, Ty przez sakrament chrztu oczyściłeś wiernych zmarłych z grzechu pierwotnego; obmyj ich z własnych grzechów (...) i obdarz przebaczeniem” (modlitwa nad darami, II formularz).

¹³ Por. Henryk Witczyk. 2003. *Pascha Jezusa odpowiedzią Boga na grzech świata*. Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 352.

¹⁴ Sobór Trydencki. Sesja V (17 czerwca 1546 r.). Dekret o grzechu pierwotnym. 2007. W *Dokumenty Soborów Powszechnych*. T. 4/1. Red. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras, 235–241. Kraków: Wydawnictwo WAM.

¹⁵ Sobór Trydencki. Sesja V (17 czerwca 1546 r.). Dekret o grzechu pierwotnym, 229.

¹⁶ Witczyk. *Pascha Jezusa odpowiedzią Boga na grzech świata*, 354.

2.3. Ofiara Chrystusa prześlaniem za grzechy

Chrystus jest nowym barankiem paschalnym ofiarowanym przez Ojca za grzechy świata (por. 1 Kor 5,7b). W każdej Eucharystii aktualizuje się i dopełnia bezkrwawa ofiara Zbawiciela. Jej zadaniem jest przede wszystkim komunია z Chrystusem, zjednoczenie z Nim, pogłębienie wzajemnej relacji (por. J 6,56). Przyjmowanie Ciała i Krwi Pańskiej podtrzymuje w nas życie łaski i je ożywia, a także oddziela od grzechu (por. KKK 1391–1393).

Praktyka modlitw za zmarłych, aby dostąpili zbawienia, sięga Starego Testamentu. Można to zauważyć w sztandarowym tekście 2 Mch 12,38-45, gdzie dzielny Juda Machabeusz złożył ofiarę, modląc się za swoich żołnierzy, którzy zgrzeszyli bałwochwalstwem. Także św. Paweł modlił się, pisząc do Tymoteusza, za niejakiego Onezyfora, aby Pan okazał mu miłosierdzie (2 Tm 1,16-18). Istnieją świadectwa z II w. o modlitwie za tych zmarłych, którzy odeszli będąc pojednani z Kościołem¹⁷. Modlitwa za zmarłych stała się nieodłącznym elementem codziennej modlitwy Kościoła w różnych jej formach.

Ochrzczeni w Passze Chrystusa upatrują swojego ostatecznego wyzwolenia, dlatego uobecniając ją na Eucharystii, wypraszają dar wiecznego pokoju i przebaczenia: „Boże, spraw, aby wszyscy wierni zmarli, za których złożyliśmy Paschalną Ofiarę, mieli udział w Twojej światłości i pokoju” (modlitwa po komunii, I formularz); „Wszchemogący Boże (...) obmyj ich z własnych grzechów we Krwi Chrystusa, którą składamy w eucharystycznej Ofierze, i obdarz ich pełnym przebaczeniem” (modlitwa nad darami II formularz). Przywołuje się także fakt przyszłego zmartwychwstania umarłych, powszechnego zmartwychwstania: „Pokornie Cię błagamy, aby wszyscy wierni zmarli, oczyszczeni przez paschalną Ofiarę, mogli uczestniczyć w chwale przyszłego zmartwychwstania” (modlitwa po komunii, II formularz).

Teksty mszalne utrwalają także świadomość odkupieńczego aspektu Ofiary Chrystusa: „Zostaliśmy jednak odkupieni przez śmierć Twojego Syna” (4. prefacja o zmarłych); „Twoja ojcowska miłość sprawiła, że Chrystus nas odkupił, odnosząc zwycięstwo nad śmiercią” (5. prefacja o zmarłych); „On jeden przyjął śmierć, aby nas wybawić od śmierci wiecznej” (2. prefacja o zmarłych).

¹⁷ Por. Cipriano Vagaggini. 1999. *Il senso teologico della liturgia*. Cinisello Balsamo: Edizioni Paoline, 324.

3. Wspólnota świętych (Kościół triumfujący)

Dziś jeśli mówi się o wstawiennictwie świętych, często używa się sformułowania „świętych obcowanie”, chociaż nie od zawsze było ono obecne w tradycji Kościoła. Na próżno szukać powyższego określenia w Nowym Testamencie, ani chociażby w *Didache*, czy u Klemensa Rzymskiego, Ignacego z Antiochii, a nawet u Ireneusza z Lyonu. Sformułowanie *communio sanctorum* po raz pierwszy pojawia się w dekrete cesarza Teodozjusza, który wystąpił przeciwko apolinarystom, wykluczając ich z „wspólnoty świętych” w 388 r.¹⁸ Włączone do *Credo* pojawia się ono po raz pierwszy u Nicetasa z Remasiany w IV w.¹⁹

Jeśli natomiast chodzi o kult świętych jako taki, to ma on swoje głębokie zakorzenienie w Starym Testamencie. Cześć, jaką oddawano wybitnym osobistościom (np. Abrahamowi, Mojżeszowi, Dawidowi, Oniaszowi), była jednym z podstawowych elementów pamięci o tych, którzy mieli szczególną więź z Jahwe, przez co odgrywali oni kluczową rolę w życiu wierzących²⁰. W Nowym Testamencie przywołuje się te postaci przede wszystkim w Liście do Hebrajczyków – jako przykłady szlachetnych przodków. Kluczowym staje się określenie *martyr* (świadek), które odnosiło się wyłącznie do świętych pierwszych wieków chrześcijaństwa. Podobne przykłady wspomnienia, np. Abrahama, Izaaka, Jakuba, pojawiają się w: Dz 7,2-53; Rz 4,9-12; Ga 3,6-29; Jk 5,10-11. Tekst Hbr 12,18-24 stanowi pewną podstawę kultu świętych²¹. O wstawiennictwie świętych w niebiańskim Jeruzalem wspomina także Ap 5,8; 6,9-10. Jacek Nowak zauważa, że kult świętych w Nowym Testamencie opiera się, po pierwsze, na duchowej komunii (zjednoczeniu) z Chrystusem w Królestwie niebiańskim i uwielbieniu samego Boga Ojca. Następnie zaznacza, że kolejnymi elementami kultu jest przykład do naśladowania przez wiernych oraz wstawiennictwo u Boga²².

Ostatni Sobór przedstawia świętych jako przykłady do naśladowania dla wiernych (por. KL 104, 111). Święci stają się swego rodzaju drogą, która prowadzi do Chrystusa, a przez niego do Ojca. Jedynym Pośrednikiem jest sam Jezus, dlatego

¹⁸ Por. Codex Theodosianus 16. 5. 4. W *Corpus Christianorum. Series Latina*, 148. 50. Turnhout: Brepols. Por. John N. D. Kelly. 1980. *Primitivos Credos Cristianos*. Salamanca: Ed. Secretariado Trinitario, 459.

¹⁹ Por. Manuel Gesteira. 2019. „Wierzę w świętych obcowanie”. *Communio* 51: 15–16.

²⁰ Por. Jacek Nowak. 2020. *Święci w Misterium Paschalnym Chrystusa*. Poznań: Pallottinum, 9–10.

²¹ Por. Henryk Fros. 1980. *Wprowadzenie do Mszy o świętych*. T. 1. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 26–27.

²² Por. Nowak. 2020. *Święci w Misterium Paschalnym Chrystusa*, 11.

święci, korzystając z Jego świętości, uwielbiając Go swoją modlitwą, wstawiają się za swoimi braćmi i siostrami w niebie. Sobór zachęca w Konstytucji dogmatycznej o Kościele, aby uciekać się do modlitw, wstawiennictwa i pomocy u tych, którzy poprzedzili nas w pielgrzymce wiary. „Bo jak wzajemna komunია chrześcijańska między pielgrzymami prowadzi nas coraz bliżej do Chrystusa, tak obcowanie ze świętymi łączy nas z Chrystusem, z którego, jako ze Źródła i Głowy, wypływa wszelka łaska i życie Ludu Bożego” (KK 50).

W kontekście wyżej wymienionej prawdy formularz uroczystości Wszystkich Świętych podejmuje następujące kwestie: Liturgia dnia wskazuje na świętość Boga, przede wszystkim na to, że to On jest źródłem i zasadą udzielania jej człowiekowi: „Boże, tylko Ty jesteś święty i Ciebie wielbimy jako jedyne źródło świętości wszystkich zbawionych” (modlitwa po komunii). Bóg udziela swej świętości, ale nie w tak doskonałym stopniu, w którym On sam ją posiada. Świętość Syna Bożego jest powiązana z świętością Ojca przez moc Ducha Świętego, z uwagi na swoje boskie synostwo. Chrystus udziela świętości swoim uczniom, prosząc Boga Ojca w modlitwie arcykapłańskiej, aby stanowili jedno oraz by zostali uświęceni w prawdzie (por. J 17,17-26). Owo uświęcenie pochodzi z wysoka, od Ojca. To On jest adresatem tej modlitwy. Wszyscy ochrzczeni mają być zatem niejako wyjęci spod wpływów świata, a dzięki konsekracji chrzcielnej mają w swoim życiu i codzienności być posłanymi, którzy łączą swoją życiową misję z ofiarą samego Chrystusa²³. Nosicielem tej łaski uświęcenia jest zawsze Duch Święty.

Proroctwo Izajasza 6,1-4.8 przedstawia postać trzykrotnie świętego Boga, który ukazuje się w dość spektakularnej wizji starotestamentalnemu prorokowi. Izajasz precyzyjnie zanotował moment swojego widzenia, które jest bardzo czytelne: Pan zasiadający na tronie, tren szaty wypełniający świątynię, Serafini z sześcioma parami skrzydeł, ich wołanie: „Święty, Święty, Święty!” (w. 3b) oraz donośny głos Pana mówiącego. Ten bardzo bogaty w elementy niebiańskie obraz bez wątpienia wprowadza czytającego lub słuchającego w świat niedostępnej światłości Bożej, gdzie przebywają tylko czyste duchy. Ta nadprzyrodzona, prorocka wizja opisuje powołanie Izajasza. Sam obraz Serafinów, jako nadludzkich istot z cechami zwierząt, jeszcze intensywniej wprowadza w świat niedostępny zwykłemu człowiekowi. Orygenes w tych dwóch istotach widzi nawet osobę Chrystusa i Ducha Świętego²⁴.

²³ Por. Jacek Nowak. 2010. Kapłaństwo ministerialne w służbie kapłaństwa wspólnego. W *Sacerdos alter Christus. Kapłan w życiu i posłudze Kościoła na progu Trzeciego Tysiąclecia. Księga jubileuszowa z okazji siedemdziesiątych urodzin ks. prof. zw. dr. hab. Władysława Nowaka*. Red. Sławomir Ropiak, Michał Tunikiewicz, 212. Olsztyn: Wydział Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.

²⁴ Orygenes. 2000. Homilia pierwsza. W *Homilie o Księgach Izajasza i Ezechiela*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 17.

Ważny jest tzw. *Trishagion*²⁵, który w kontekście omawianej uroczystości przypomina, że istotą i przymiotem Boga jest świętość. On sam stanowi jej źródło. Z Jego łaski każdy człowiek czerpie uświęcenie swojego życia. To Bóg posyła swoje sługi do wspólnoty i to On ukazuje przez nich swoją chwałę na całej ziemi. „Trzykrotne «Święty» Serafinów jest echem zarówno liturgii ziemskiej, jak i niebiańskiej”²⁶.

4. Wstawiennictwo i pomoc świętych

Symbol dymu, który wypełnia świątynię, w Izajaszowej wizji wskazuje na obecność Bożą lub na nieustanną modlitwę, którą zanoszą święte istoty, a także wszyscy święci i błogosławieni z historii Kościoła. Mówi o tym Konstytucja o liturgii świętej w nr 104: „Kościół rozmieścił (...) w ciągu roku wspomnienia męczenników oraz innych świętych (...) Kościół głosi misterium paschalne w świętych, którzy z Chrystusem współcierpieli i zostali z Nim współuwielbieni, przedstawia ich wiernym jako przykład, pociągający wszystkich przez Chrystusa do Ojca, a przez ich zasługi wyjednywa Boże dobrodziejstwa”. Prefacja uroczystości nazywa ich „wybranymi członkami Kościoła”.

W tekście kolekty mszalnej niejako oczekuje się duchowych owoców tego wstawiennictwa: „(...) prosimy Cię, abyś dzięki wstawiennictwu tak wielu orędowników hojnie udzielił nam upragnionego przebaczenia”. Ofiara eucharystyczna, którą składa się w tę uroczystość, jest składana na cześć świętych (modlitwa nad darami). Ich przykład i świadectwo wiary pobudzają wiernych do uwielbiania Boga przez ich życie i działanie. Mają także wspomagać wiernych w codziennym staraniu o zbawienie: „(...) abyśmy doznawali ich pomocy w naszym dążeniu do Ciebie” (modlitwa nad darami). Na fakt wstawiennictwa i przykładu wskazuje także prefacja w słowach: „[ich] wstawiennictwo i przykład nas umacnia”.

5. Wypełnienie obietnicy o niebiańskiej ojczyźnie

Konstytucja o liturgii świętej uczy: „Liturgia ziemską daje nam przedsmak uczestnictwa w liturgii niebiańskiej sprawowanej w świętym mieście, Jeruzalem,

²⁵ W Piśmie Świętym pojawia się tylko w dwóch miejscach: Iz 6,3 oraz Ap 4,8.

²⁶ Lech Stachowiak. 1991. *Księga Izajasza I. Tłumaczenie. wstęp i komentarz*. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 37.

do którego pielgrzymujemy, gdzie Chrystus zasiada po prawicy Boga jako sługa świątyni i prawdziwego przybytku” (KL 8). Kwestię tę podejmuje pokomunia formularza: „(...) spraw, abyśmy z pomocą Twojej łaski (...) od Uczty eucharystycznej, która nas podtrzymuje w ziemskiej pielgrzymce, mogli przejść na ucztę w niebieskiej ojczyźnie”. Co więcej, prefacja na tę uroczystość wspomniane niebieskie Jeruzalem nazywa „naszą Matką”. Wskazuje się w niej, że wszyscy wierzący zmierzają do niego (pielgrzymują) ziemską drogą wiary. Kazanie na górze, którego fragment zawiera antyfony na komunię, zapowiada oglądanie Boga przez tych, którzy kroczą drogą Ewangelii: „Błogosławieni czystego serca, albowiem oni Boga oglądać będą. Błogosławieni, którzy wprowadzają pokój, albowiem oni będą nazwani synami Bożymi. Błogosławieni, którzy cierpią prześladowanie dla sprawiedliwości, albowiem do nich należy królestwo niebieskie” (Mt 5,8-10). Wszyscy, którzy poprzedzili wiernych w ziemskiej pielgrzymce i okazali się godni (błogosławionymi), dostępują udziału w ojczyźnie niebiańskiej przez swoje święte życie wiarą w Zmartwychwstałego.

Wnioski

Euchologie mszalne stosowane w codziennym celebrowaniu liturgii są nie tylko elementem składowym *Ordo Missae*, lecz stanowią podstawę wyznania wiary. Kościół modli się bowiem tak, jak wierzy. Prawdy zawarte w formułach mszalnych często oparte są o źródła biblijne czy patrystyczne. Niosą ze sobą konkretną treść, aby uzyskać oczekiwane Boże dary, ale także pouczyć wiernych o kwestiach wiary.

Studium tekstów euchlogijnych wspomnianych powyżej trzech celebracji: uroczystości Wszystkich Świętych, wspomnienia Wszystkich Wiernych Zmarłych oraz rocznicy poświęcenia własnego kościoła wpisuje się w tzw. pedagogię liturgiczną i precyzyjne poucza o *realitas complexa* Kościoła. Te trzy liturgiczne obchody przedstawiają swego rodzaju „triduum eklezjalne”, które wyraża potrójną rzeczywistość wspólnoty wierzących: ludu pielgrzymującego na ziemi, oczyszczającego się w czyśćcu oraz triumfującego w chwale nieba. Celebrowane po sobie (w przypadku 1 i 2 listopada), a także w bliskim sąsiedztwie (ostatnia niedziela października), kompleksowo pozwalają uchwycić tę ważną naukę w całej swojej pełni.

Wszystkie te dni ukazują jednogłośnie fakt dążenia Kościoła do wypełnienia tajemnic wiary. Zarówno żyjący, jak i oczyszczający się pragną tego samego – zbawienia wiecznego, a będący już w chwale nieba, pragnąc tego daru dla swoich

siostr i braci, wypraszają go dla nich przed miłosiernym Bogiem. Różnica polega jedynie na momencie spełnienia obietnicy zbawienia z wiadomych względów. Te trzy stany doświadczają tych samych zależności i etapów w osiągnięciu zbawienia. Dlatego pielgrzymka wiary Ludu Bożego jest wręcz genetycznie wpisana w egzystencję Kościoła. Zbawienie dokonuje się we wspólnocie, a także pośrednio przez wspólnotę. Formularze ukazują głęboką wiarę w tak szeroką rzeczywistość Kościoła. Wyrażają prawdę, że osiągnie on swoją pełnię dopiero w chwale nieba. Dlatego dążenie wszystkich ochrzczonych ku niemu stało się zasadą analizowanych tekstów.

Euchologie pozwalają także wykazać komplementarność między wszystkimi „stanami”. Żyjący na ziemi oczekują wstawiennictwa świętych i błogosławionych, natomiast obecni w czyśćcu oczekują modlitewnego wstawiennictwa zarówno Kościoła „ziemskiego”, jak i chwalebne. Wspólnota świętych odbiera cześć w kulcie sprawowanym przez wiernych, uwielbiając przez to samego Boga i Jego doskonałą świętość. W nich bowiem, w ich życiu wiarą, niejako odbija się chwała Boża i troska Ojca Niebieskiego o zbawienie każdego człowieka. Ta wzajemność, zarówno w wymiarze duchowym, jak i czysto ludzkim, pozwala wierzącym zauważyć wyjątkowość wspólnoty ochrzczonych, do której należą. Wzajemnie stają się dla siebie impulsem do wytężonego podążania drogą nawrócenia, aby osiągnąć zbawienie. Świadomość wielu orędowników w niebie działa motywująco, a także wzmaga pragnienie dostąpienia tego samego zaszczytu.

Badając powyższą kwestię, można wysnuć wniosek, że formuły euchologiczne stwarzają doskonałą możliwość poznania w sposób kompleksowy, do czego powołana jest wspólnota Kościoła, w jaki sposób się owe powołanie realizuje, czego wierzący mogą oczekiwać na drodze pogłębiania wiary i nawrócenia, a także jakie są owoce podążania tą drogą. Omawiane trzy celebracje zawarte w Mszałem rzymskim w sposób gruntowny prezentują potrójną rzeczywistość Kościoła ziemskiego, oczyszczającego się i chwalebne w niebie, przedstawiając tę ważną prawdę wiary dla całej wspólnoty wierzących.

Bibliografia

- Baron Arkadiusz, Pietras Henryk. 2007. *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*. T. 4/1. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Borowski Władysław. 1983. *Psalmy. Komentarz biblijno-ascetyczny*. Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych.

- Cezary z Arles. 1736. *De antiquis ecclesiae ritibus. Tomus secundus, Sermo in dedicatione templi*. Antuerpiae: Novelli, Giovanni Battista, kol. 786.
- Codex Theodosianus 16. 5. 4. W *Corpus Christianorum. Series Latina*, 148. 50. Turnhout: Brepols.
- Fros Henryk. 1980. *Wprowadzenie do Mszy o świętych*. T. 1. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Gesteira Manuel. 2019. „Wierzę w świętych obcowanie”. *Communio* 51: 3–39.
- Jungmann Joseph A. 1963. *Missarum Sollemnia*. T. 2. Torino: Marietti.
- Katechizm Kościoła katolickiego. 2002. Poznań: Pallottinum.
- Kelly John N. D. 1980. *Primitivos Credos Cristianos*. Salamanca: Ed. Secretariado Trinitario.
- Kunzler Michael. 1999. *Liturgia Kościoła*. Tłum. Lucjan Balter. Poznań: Pallottinum.
- Mszał rzymski dla diecezji polskich*. 2012. Poznań: Pallottinum.
- Nowak Jacek. 2008. Rok liturgiczny ikoną ontyczności Kościoła. W *Introibo ad altare Dei: księdzu profesorowi Stefanowi Koperkowi CR z okazji 70-lecia urodzin i 45-lecia kapłaństwa*. Red. Stanisław Szczepaniec, Jarosław Superson, Janusz Mieczkowski, 373–380. Kraków: Papieaska Akademia Teologiczna.
- Nowak Jacek. 2010. Kapłaństwo ministerialne w służbie kapłaństwa wspólnego. W *Sacerdos alter Christus. Kapłan w życiu i posłudze Kościoła na progu Trzeciego Tysiąclecia. Księga jubileuszowa z okazji siedemdziesiątych urodzin ks. prof. zw. dr. hab. Władysława Nowaka*. Red. Sławomir Ropiak, Michał Tunikiewicz, 209–214. Olsztyn: Wydział Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Nowak Jacek. 2020. *Święci w Misterium Paschalnym Chrystusa*. Poznań: Pallottinum.
- Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*. 2001. Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Orygenes. 2000. Homilia pierwsza. W *Homilie o Księgach Izajasza i Ezechiela*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Sobór Watykański II. 2002. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele*. Poznań: Pallottinum, 104–163.
- Sobór Watykański II. 2002. *Konstytucja o liturgii świętej*. Poznań: Pallottinum. 48–78.
- Stachowiak Lech. 1991. *Księga Izajasza I. Tłumaczenie. wstęp i komentarz*. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski.
- Szczych Jan. 2015. „O nich zawsze święta Matka Kościół pamięta: liturgiczna klasyfikacja zmarłych w intercessionibus modlitw eucharystycznych Mszału rzymskiego dla diecezji polskich”. *Liturgia Sacra* 21 (1): 89–106.
- Vagaggini Cipriano. 1999. *Il senso teologico della liturgia*. Cinisello Balsamo: Edizioni Paoline.
- Witczyk Henryk. 2003. *Pascha Jezusa odpowiedzią Boga na grzech świata*. Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

MATEUSZ PAKUŁA, prezbiter archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej, doktor liturgiki, zastępca diecezjalnego koordynatora ds. formacji nadzwyczajnych szafarzy Komunii świętej, w badaniach naukowych zajmuje się hermeneutyką liturgiczną, teologią liturgii i teologią liturgiczną.

E-mail: mateusz.pakulax@wp.pl